

W książce R. Hanglera można dostrzec również uchybienia natury formalnej. Nieczytelna jest bibliografia. Nie ma w niej wyróżnionych źródeł, opracowań oraz literatury pomocniczej. Wszystkie *loci theologici*, z których autor korzystał, są wymieszane ze sobą, ułożone w porządku alfabetycznym. Lekturę monografii utrudnia brak wykazu skrótów. Niektóre z nich zostały wyjaśnione na początku bibliografii, natomiast zdecydowana większość z nich w przypisach.

Wskazane niedociągnięcia i uwagi krytyczne, choć obniżają nieco walor rozprawy, to jednak nie umniejszają w istotny sposób jej wartości merytorycznej. Udało się Rainerowi Hanglerowi wydobyć i odczytać podstawowe tematy i aspekty mariologii J. Ratzingera/ Benedykta XVI. Jednocześnie porządkuje i wytycza on zasadnicze kierunki dalszych poszukiwań. Z tego względu książka ta może być dla jednych skuteczną zachętą do kontynuowania badań nad maryjną doktryną teologa i papieża z Bawarii, a dla innych cenną pomocą w jej pogłębionym odczytywaniu.

Adam Wojtczak OMI
UAM Poznań

Andrzej Napiórkowski OSPPE, *Teologie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, ss. 448.

O. prof. dr hab. Andrzej Napiórkowski, kierownik katedry eklezjologii, przedstawił swoją nową pracę, w której pokazuje kierunki teologiczne XX i XXI wieku. W kolejnych, zwężonych rozdziałach omawia neoscholastykę XIX/XX wieku (ss. 21–34, z uwzględnieniem polskich neotomistów: M.I. Morawskiego, F. Gabryela, S. Kamińskiego, S. Świeżawskiego i M.A. Krąpca [od s. 30]), nurty modernizmu XIX/XX wieku (z charakterystyką głównych przedstawicieli, historii kryzysu we Francji, Niemczech, Anglii, Włoszech oraz reakcji Urzędu Nauczycielskiego Kościoła [s. 35–45]), teologię narodu polskiego (jedność Kościoła z państwem, myśl J. Kajsiewicza, A. Hlonda, S. Wyszyńskiego, św. Jana Pawła II i C.S. Bartnika [s. 46–57]), teologię hermeneutyczną (geneza, pojęcie, historia tradycji interpretacyjnych, przedstawiciele protestancy i katolicy, posoborowe hermeneutyki: integrystyczna, ciągłości, zerwania, zmiany [s. 58–69]), *Dialektische Theologie* (jako sprzeciw wobec liberalnego protestantyzmu, myśl K. Bartha, E. Brunnera, R. Bultmanna i G. Gogartena [s. 70–78]), Ruch Liturgiczny (klaszatory we Francji, Niemczech i Austrii, ośrodki polskie, encykliki, instytuty i czasopisma, R. Guardini, podstawy soborowej odnowy [s. 79–84]), historię w teologii (myśl autorów protestanckich i katolickich, nauka Soboru Watykańskiego II, W. Pannenberg, W. Kasper, E. Jüngel [s. 85–102]), *Nouvelle théologie* (szkoły w Saulchoir i Fourvière, oddziaływanie [s. 103–108]), teologię nadziei (myśl E. Blocha, K. Jaspersa, G. Marcela, J. Moltmanna, W. Hryniewiczza, św. Jana Pawła II i Bene-

dykta XVI, luterzańskich przedstawicieli teologii krzyża: P. Tillicha, C. Braatena, J. Moltmanna i E. Jüngela [s. 109–122]), teologię procesu (podstawowe założenia, ocena krytyczna, przedstawiciele [s. 123–139]), Sobór Watykański II: wydarzenie, doktryna, przesłanie (ze zwróceniem uwagi na radykalną zmianę stosunku do świata, reformę liturgiczną, eklezjologię *communio*, ekumenizm i dialog międzyreligijny, recepcję Soboru oraz hermeneutykę litery i ducha [s. 140–154]), teologię ekumeniczną (historia, unionizm, nauka Soboru Watykańskiego II, Papieska Rada ds. Jedności Chrześcijan, kontakty dwustronne, osiągnięcia, recepcja i granice ekumenizmu [s. 155–179]), teologię Objawienia (cechy w świetle *Vaticanum II*, w teologii nowożytnej, koncepcje według M. Ruseckiego, modele według A. Dullesa i kategorie Objawienia [s. 180–206]), teologię polityczną (pojęcie i rodzaje, myśl C. Schmidta, J.B. Metz, J. Moltmanna, E. Schillebeeckxa, D. Sölle i T. Rendtorffa, Ch. Yannarasa i D. Kisoudisa [s. 207–220]), latynoamerykańską teologię wyzwolenia (jej uwarunkowania, istotę, stosunek do niej episkopatu latynoamerykańskiego i św. Jana Pawła II, przedstawiciele [s. 221–230]), *Black theology* (Martin Luther King, walka z apartheidem, przedstawiciele [s. 231–234]), personalizm (definicja, personalizm amerykański, bostoński i kalifornijski, francuski: E. Mounier, P. Teilhard de Chardin, niemiecki: H. Lotze, W. Stern, polski: W. Granat, C.S. Bartnik, Karol Wojtyła/ Jan Paweł II [s. 235–247]), polską teologię wolności (uwarunkowania historyczno-ideologiczne, kard. S. Wyszyński, F. Blachnicki, S. Kisielewski, C. Miłosz, Z. Herbert, J. Tischner, J. Popiełuszko, Jan Paweł II, NSZZ „Solidarność” [s. 248–266]), teologię doświadczenia (B. Lonergan, E. Schillebeeckx, H. Küng, D. Tracy, J. de Mesa [s. 267–278]), teologię narracyjną (postliberalną – początki i podstawowe założenia, narracja w biblijnej egzegezie [s. 279–281]), pluralistyczną teologię religii (współczesne idee, główne założenia, ekskluzywizm, inkluzywizm, pluralizm [s. 282–290]), teologię piękna (H. Urs von Balthazar, P. Floreński, P. Evdokimov, T.D. Łukaszuk, T. Śpidlik, polscy teologowie [s. 291–300]), teologię kultury (określenie, przedstawiciele na Zachodzie i w Polsce, nauka Soboru Watykańskiego II, bł. Pawła VI, św. Jana Pawła II, J. Ratzingera/ Benedykta XVI [s. 301–319]), teologię feministyczną (czy tylko sprzeciw wobec androcentryzmu? feministyczna hermeneutyka biblijna, odłamy [s. 319–328]), sekularyzm a teologia sekularyzacji (uściślenie pojęć, ujęcia protestanckie i katolickie, w Polsce, wskazania Magisterium Kościoła, ocena [s. 329–356]), myśl prawosławną (spór o onomatodoksję, początki syntezy neopatrystycznej, neopalamizm – przedstawiciele obu kierunków [s. 357–370]), teologie afrykańskie (historyczne początki, przewodnie tematy, synod Kościoła w Afryce wobec nowych wyzwań i inkulturacji [s. 371–385]), teologie azjatyckie (azjatycka rzeczywistość, odmienne koncepcje Boga, człowieka, Chrystusa, działający w Azji teologowie nieazjatyccy i azjatyccy, adhortacja św. Jana Pawła II *Ecclesia in Asia* [s. 386–407]) i ekoteologię (degradacja przyrody a ekoteologia, nauczanie papieża, nowa świadomość, odpowiedzialność, ekumeniczność, ekologiczny papież Franciszek [s. 408–417]). Autor kończy rozważaniem na temat nowych dróg teologii

(s. 418–421). Bibliografia zawiera wiele wartościowych pozycji pozwalających głębiej wniknąć w omawianą problematykę. Indeks osób umożliwia szybkie odnalezienie omawianych i cytowanych autorów.

Właściwe wydaje się pytanie o kryterium prezentacji tych, a nie innych kierunków teologicznych? Jaką zatem kategorię hermeneutyczną zastosował o. Napiórkowski? Kategorią jest „nowość”, „twórczość”, „uwiarygodnienie”. Dlatego ukazuje on nie tyle zmiany w poszczególnych gałęziach teologii systematycznej (np. w eklezjologii, sakramentologii czy eschatologii), ile przede wszystkim nowe kreatywne zasady, jakie czynią Objawienie Boże bliższe światu i człowiekowi. Tym samym widzimy potężny trud chrześcijańskich teologów, którzy nie zadowolają się *status quo*, ale podejmują wysiłek w wypowiedaniu treści Objawienia językiem współczesnym. Teologia bowiem nie może być martwa...

Praca ma charakter encyklopedyczny, przedstawia panoramę myśli teologicznej od przełomu XIX i XX wieku po czasy najnowsze i kreśli kierunki dalszego rozwoju. Trafnie ukazuje podłoże poszczególnych koncepcji, mądrze ocenia je z punktu widzenia istotnych potrzeb i problemów współczesnych ludzi religijnych oraz nauki katolickiej, wskazuje ich cechy pozytywne, a także niedociągnięcia. O ile w odniesieniu do teologów europejskich oraz amerykańskich na ogół podana jest ich przynależność do określonych wspólnot chrześcijańskich, o tyle przy prezentacji myśli afrykańskiej i azjatyckiej nie zawsze jest jasne, jakie wyznanie reprezentuje omawiany autor. Jest też mowa o afrykańskich Kościołach niezależnych (s. 376), afrykańskich założycielach Kościołów (s. 380), czyli nowych koncepcjach charakterystycznych dla myśli protestanckiej, choć może odpowiadających na potrzeby nie zawsze uwzględniane w pracach przedstawicieli istniejących wspólnot.

Cenne jest zwrócenie uwagi na polską myśl teologiczną, nurty istotne dla naszej historii i duchowości, przypomnienie wybitnych myślicieli i patriotów, ludzi Kościoła kształtujących współczesną polską rzeczywistość religijną.

Studium jest napisane językiem ścisłym i precyzyjnym, a równocześnie łatwo zrozumiałym. Trudne sprawy przedstawiane są w sposób jasny, tak że lektura jest i pouczająca, i przyjemna.

Dojrzałym teologom rozprawa ta pomaga szybko ocenić współczesne kierunki myśli teologicznej, studentom i osobom zainteresowanych myślą religijną umożliwia poznanie jej kierunków i perspektyw.

Tomasz M. Dąbek OSB
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie